

Maar hoe wel beschaafd even goed als d'onze wellicht — op gansch andere wijze, kinderlijker, alles nog in bloesemenden knop; zuiver, maar door geen verschil naar andere richtingen gebogen.

Wij hebben dit alles niet; wij hebben geen centrum in gemeenschap; wel 't verlangen naar dit. En als we eenmaal ons zelve uit-gevochten hebben, zullen wij, en die na ons, nog puurder en blanker zijn dan die tijden; en rustiger, omdat we, meer geweten hebbend van uiterlijkheden dan deze, minder verward ook door hun zullen zijn.

De lijn van dien tijd zal ook een-voudig zijn, als die der middel-eeuwen; maar milder, en meer muziek — ook dan die; want die is voornamelijk en van gebouwen; en die latere, onze, zal zijn voornamelijk een van muziek.

* * *

Ik weet dat deze dingen subtiel zijn — maar ze zijn toch noodwendig, en ook eenvoudig.

* * *

Eigenaardig zijn b.v. de stijlverschillen van landschappen van Rubens en door Rembrandt.

Rubens kan zijn als of heel 't landschap niet een wei was, en boomen, en water; maar als of alle dingen uit den grond op-brandden.

De kleuren zijn heftig, en er is een *gang*; geen stilstand in.

Ze zijn, alle dingen, gebogen naar 'n zelfde kant — gewrongen van heftigheid; met denzelfden gloed, maar precieuser, en met een wijnbrand die door alles heen zou schijnen.

Ze zijn ook niet langzaam gemaakt.

Ze zijn gedaan als af hij zich haasten moest om zijn woest gaande aandoeeningen te volgen, gauw met groote strepen.

Die van Rembrandt hebben dat belangrijke, vooral in zijn etsen, dat zij zijn van de *horizonten*.

Ik meen dit.

Zijn horizonten zijn niet zoo maar een einde van z'n landschappen; ja er moet immers een einde zijn; maar ze zijn eerder 'n *begin* naar 't centrum toe.

Ze zijn, zoo, noodig, als inductie, een in- en aanleiding.

Andre schilders hebben 'n voorliefde voor zoo'n inleiding met wat water dat ze altijd voor aan geven; en waarachter 't geheele schilderij komt: als een prologos voor 'n tooneelspel.

Rembrandt's landschappen hebben als een grootste schoonheid, die in-haer-eerende eenzaamheid, dat zoo verlaten zijn; dat ook z'n bedelaars, z'n landloopers hebben.

Ofschoon er dikwijls om hen geen landschap is, hebben ze in hun teekening, in 't sentiment, dat uit hun komt; een ding dat een gevoel geeft dat ze